

ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФЙДАЛАНИШ

Кенжабоев. А.Ш.

САМВМИТФ кафедра мудири

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6673346>

ARTICLE INFO

Received: 28th May 2022

Accepted: 02nd June 2022

Online: 05th June 2022

KEY WORDS

табиат, таълим, ўқув
жараёни, восита,
Кластер, чизма,
жадвал, схема. ахборот,
технология, жамият,
омил, тараққиёт,
босқич, хусусият,
восита, дидактика,
дастур, компьютер,
электрон алоқа,
жараён, лойиҳа, самара,
имконият.

ABSTRACT

В статье рассмотрены вопросы повышения учащихся знания о природе родного края, позволяют студентам свободно, самостоятельно, научно обоснованно выразят свои мысли и идеи.

Бугунги кунда ахборот технологиялари жамиятимиз ривожланишига таъсир этувчи муҳим омиллардан ҳисобланади. Ахборот технологиялари инсоният тараққиётининг турли босқичларида мавжуд бўлиб, ҳозирги замон ахборотлашган жамиятнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ахборот технологиялари барча мавжуд технологиялар, хусусан, замонавий технологиялар орасида етакчи ўрин эгалламоқда.

Ахборот технологияси ва техник воситалар самарасини белгилайдиган дидактик материаллардан кенг фойдаланиш замонавий педагогик

технологияларнинг асосий белгиларидан бири. Миллий дастурда таълим-тарбия жараёнини бошқаришнинг бу муҳим воситасига алоҳида урғу берилган. Ахборотли воситалар (компьютер, электрон алоқа, радио, телевидение) дан фойдаланиш даражаси икки омил билан аниқланади: Давлатимиз раҳбари Олий Мажлисга Мурожаатномасида: "Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз. Бунинг учун, авваламбор, ташаббускор ислохотчи бўлиб майдонга

чиқадиган, стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрларини тарбиялашимиз зарур. Шунинг учун ҳам боғчадан бошлаб олий ўқув юртигача - таълимнинг барча бўғинларини ислоҳ қилишни бошладик”, - дея таъкидлади. Дарҳақиқат, бугун нафақат ёшлар, балки бутун жамиятимиз аъзоларининг билими, савиясини ошириш учун, аввало, илм-маърифат, юксак маънавият керак.

Юртбошимиз бу ҳақидаги сўзларини давом эттирар экан, "Энг катта бойлик бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос - бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик бу билимсизликдир!" дея, Шарқ донишмандларидан иқтибос келтирди ва шу сабабли ҳаммамиз учун замонавий билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси бўлиш узлуксиз ҳаётини эҳтиёжга айланиши кераклигини таъкидлаб ўтди. [5]. Шу нуқтаи назардан қараганда, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2020 йилни "Илм-маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш" йили деб эълон қилиши, 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чоратадбирлари тўғрисида"ги ПК-2909-сонли қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда замонавий талаблар асосида ўқув жараёнининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда таълим муассасаларида ёш кадрларнинг касбий компетентлигини мунтазам ошириб

бориш олий таълим тизимининг долзарб вазифаларидан бири хисобланади [1]. ХХИ - аср ёшларда жисмоний, илмий ва ақлий камолотининг ривожланиб бораётганлиги, уларнинг илм-фан ўрганишга чанқоқлиги, эркин, мустақил, илмий-ижодий изланишлар асосида фикрлаши, янгиликлар ва кашфиётларга нисбатан чексиз қизиқиши ва таълим мазмунига талабчанлиги, профессор-ўқитувчиларнинг ўз устида янада кўпроқ ижодий ёндашган ҳолда фаолият юритишига, малакасини ошириб боришига, илмий ривожланишига, таълим тизимидаги барча янгиликлардан хабардор бўлган ҳолда Янги Ўзбекистон учун хизмат қилишига мотиватсия бўлиб хизмат қилади. Сўнгги йилларда, айниқса Пандемия шароити сабабли, педагогика фанига, таълим тизимига шиддат билан кириб келаётган замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологиялари таълим берувчи томонидан ўзлаштирилиб ва қўлланиб борилиши, таълим мазмунини тубдан ўзгартириб кетишига ўз таъсирини кўрсатмоқда. Ўқитишнинг замонавий ахборот технологиялари ўқувчи-талабанинг эмас, балки, энг аввало, ўқитувчи технологияси. Ўқувчи-талаба замонавий ахборот технологиясини ўрганмайди, балки унинг маҳсулотидан ўқитишнинг техник воситаси сифатида фойдаланади. Ўқитувчи замонавий технологияларни қўллаб дарсга тайёрланади, дарсни ташкил қилади, ўқувчи- талаба билимини назорат қилади ва унинг вазифаси таълим мазмунини такомиллаштириш учун компьютерлаштиришнинг энг юқори

даражасидаги ахборот технологияларини таълим жараёнига олиб киришдан иборат бўлади.

Ахборот технологиялари, компьютерлаштириш ва компьютер тармоқлари негизида таълим жараёнини ахборот билан таъминлашни ривожлантириш омиллари компьютерлаштиришнинг ҳар иккала йўналишини ривожлантириб бориш заруриятига боғланади. Бунинг учун шу соҳада қабул қилинган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга асосланган ҳолда, узлуксиз таълим тизимининг ҳамма босқичларида “компьютерлаштириш концепцияси” яратилиши лозим.

Компьютерли технологиялар дастурли ўқитиш ғояларини ривожлантиради, замонавий компьютерлар ва телекоммуникацияларнинг ноёб имкониятлари билан боғлиқ таълимнинг ҳали тадқиқ қилинмаган янги технологик вариантларини очади. Таълимнинг компьютерли (янги ахборот) технологиялари – бу ахборотни тайёрлаш ва уни таълим олувчига узатиш жараёни бўлиб, унинг амалга ошириш воситаси компьютер, яъни:

ўқувчи-талабада ахборот билан ишлаш маҳоратини шакллантириш, уларнинг коммуникатив қобилиятларини ривожлантириш; “ахборотли жамият” шахсини тайёрлаш; таълим олувчиларнинг ўзлаштириш имконияти даражасидаги ва етарли миқдорда ахборот билан таъминлаш; ўқувчи-талабаларда тадқиқотчилик маҳоратини, оптимал қарорлар қабул қилиш қобилиятини шакллантириш ва ривожлантириш.

Компьютерли технология мазмуни бир қанча шакллантирилган моделни қўллашга асосланган бўлиб, бу модел компьютер хотирасига ёзиб қўйилган педагогик дастурли воситалар ва телекоммуникация тармоғининг имкониятлари орқали намоён бўлади.

Ахборот технологияларидан фақат ўқув жараёнида эмас, балки узлуксиз таълим тизимида фаолият юритаётган ўқитувчиларни илмий-техник ва махсус ахборот билан таъминлайдиган ахборот ишида, таълим тизимини бошқаришда ва кадрларнинг малакасини ошириш ҳамда уларни қайта тайёрлаш тизимида ҳам фойдаланиш мумкин.

Ривожланган мамлакатларда ахборот технологияларини таълимга жорий этишда уларнинг техник воситаларини интеграциялаш асосий йўналиш бўлмоқда. Шу муносабат билан, ҳатто “мультимедиа” тушунчаси пайдо бўлдики, у ўқитишда кўпчилик техник воситалардан мажмуали фойдаланишни билдиради. Мультимедиа қўллаган ҳолда, муҳим нарса ўқувчи-талабани керакли ахборотни танлаб олишга ўргатишдан иборат бўлади.

Ўқитувчининг вазифаси ахборотни беришдан иборат эмас, балки уни топишда ёрдам беришдан иборат бўлади, ўқитувчи билимлар соҳасида йўл кўрсатувчи ҳам. Бу каби ўқитиш воситалари комплексидан фойдаланилган ҳолда ўқувчи-талабага таъсир кўрсатиш биргина ахборот каналлари (кўриш, эшитиш ва ҳ. к.) орқали амалга оширилади. Бу эса таълим самарадорлигини оширади.

Таълим жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланилганда ўқувчи-талабанинг билиш фаолиятини ташкил этиш шаклларини тиклаш

муаммоси янги ҳал этилиши лозим. Агар анъанавий таълим шароитларида билиш фаолиятини ташкил этишнинг энг кўп тарқалган шакллари индивидуал ва фронтал шакллар бўладиган бўлса, ахборот технологияларидан фойдаланиш шароитида уларнинг иккаласидан бир вақтда фойдаланиш мумкин.

Шунингдек, таълим жараёнига ахборот технологияларининг жорий этилиши ўқитувчи вазифаси ўзгаришига сабаб бўлади, яъни педагог таълим-тарбия беришдан кўра, кўпроқ тадқиқотчи, ташкилотчи, маслаҳатчи ва дастурловчига айлана боради. Буларнинг ҳаммаси ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини ўзгартиришни талаб қилади. Тадқиқотчилар таъкидлаганидек, ўқитувчиларнинг ахборот маданияти асослари методологик, умумтаълимий, умуммаданий тавсифда бўлиб, педагог ходимларни касбий тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш жараёнида барча ўқув фанлари мажмуасини ўрганишда шаклланиши лозим.

Кейинги йилларда олий ва ўрта махсус таълим муассасаларини ахборот технологиялари билан жиҳозлаш, таълим тизими мазмуни, уни ташкил этиш шакллари ҳамда сифатини ошириш борасида катта ижобий ўзгаришлар рўй берди ва бермоқда.

Маълумки, ўқитувчиларнинг анъанавий ўқитиш методида лаборатория ва амалий ишлар ўтказилишига кўп вақт ажратилади. Бу мутахассис тайёрлашнинг муҳим таркибий қисми. У нафақат ўқувчи-талабанинг назарий билимларини мустақамлашга, ўқув

материалини ўзлаштириш самарасини оширишга, балки муайян соҳада амалий кўникмаларни ҳосил қилишга ҳам кўмак беради. Бироқ бундай машғулотлар тўлақонли натижа беради, дея олмаймиз. Сабаби – лаборатория жиҳозлари етарли даражада эмаслиги ҳамда кўпгина лаборатория ва ўқув хоналари замонавий мослама ва ускуналар билан жиҳозланмаганлиги, мавжудларининг ҳам аксарияти маънавий эскириб қолганлиги ва бугунги кун талабларига тўлиқ жавоб бера олмаслигида.

Технологиялар тез суръатда ривожланаётган ҳозирги вақтда амалий машғулотлар учун лаборатория ва стендларни ҳар бир ўқув йилида такомиллаштириш талаб этилади. Бунинг учун кўшимча сарф-харажатлар қилиш керак. Бошқа муҳим омил шундаки, баъзи лаборатория тадқиқотларидаги иш ёки жараёнларнинг сустлиги сабабли ажратилган вақт ичида таълим олувчилар такрор таҳлил ёхуд синовлар ўтказишга қийналишади. Ҳолбуки, маълум бир соҳада етарлича иш кўникмалари ва тажриба орттириш учун амалий машғулотларни қайта-қайта такрорлаш зарур. Афсуски, анъанавий иш олиб бориш шароитида лаборатория моддий ашёлари ҳамда мосламаларининг тез-тез бузилиши ва шу билан боғлиқ ашёларга кўшимча сарфлар қилиниши боис ҳар доим ҳам бундай қилинавермайди.

Юқорида айтилганларни ҳисобга олиб, янги тизим мутахассис кадрларини тайёрлаш учун муҳим вазифаларни ҳал этишга ёрдам бера оладиган янги самарали, ҳаммабоп педагогик методни жорий этиш зарурияти туғилди, деб

айта оламиз. Бунинг учун лаборатория стендлари ва ўқув устахоналаридаги машғулотлар барча ўқувчи-талабалар учун нафақат қизиқарли, балки қулай ва осон бўлишига эришмоқ лозим.

Машғулотлар ўзига жалб эта олиши, барча руҳий ва дидактик омилларни ҳисобга олиши, жараёнларни жўшқин тарзда намоён этиши, машғулотлар ўтказиш ва ўқитилаётган фанни ўзлаштиришни, умуман, бутун ўқитиш самарасини ошириши, эгалланган билимлар хусусида ўзига ўзи баҳо бериш имконини таъминламоғи зарур. Айнан шу нуқтаи назардан замонавий ахборот технологияларининг татбиқ этилиши юқорида кўрсатилган вазифаларни мақбул тарзда ҳал қилиш ва анъанавий ўқитиш методининг бир қатор камчиликларини бартараф этишга кўмак беради

Бугунги кунга келиб, олий ва ўрта махсус таълим муассасаларида виртуал стендлардан муваффақиятли фойдаланилмоқда. Хўш, виртуал стенд деганда нимани тушунамиз? Виртуал стенд – ўқув амалий стенди ёки ўқув-малака устахонаси бўлиб, ўқувчи-талабаларнинг назарий билимларини мустаҳкамлашга, компьютер дастур ва технологиялари орқали маълум йўналишда зарурий кўникма ва малакаларни ҳосил қилишга ёрдам беради.

Виртуал стендлар ҳар бир ўқувчи-талаба учун техникага ўзининг кириш параметрларини “буюришга”, ўз билимларини назорат қилишга имкон беради. Лаборатория ишини ўтказиш, уни зарур тартибда тушуниш ва ҳоказолар билан боғлиқ вақтни йўқотиш компьютер самараси ҳисобига камайтиради.

Бунда, айниқса, замонавий жиҳозлар ва аппаратларни харид қилиш, уларни барча таълим муассасаларига тақсимлаш билан боғлиқ улкан молия захираларининг тежаб қолиниши муҳим.

Замонавий ахборот технологияси бўлган оддий компакт дискка ўнлаб, баъзан юзлаб лаборатория ишларини жойлаштириш мумкин. Энди бир дона шундай виртуал лаборатория стенди неча марта арзонга тушишини ҳисоблаб чиқиш қийин эмас. Бундан ташқари, улар билан бирга таълим муассасаларини ялпи таъминлаш мумкин. Агар уларда Интернетга уланган компьютер тармоғи бўлса, ундан ҳам яхши бўлади. Шунингдек, виртуал стендлар кўпроқ қўлланса, шундай сарфларнинг олдини олиш мумкин бўлади.

Интернет тизимининг халқаро ахборот тизими орқали масофали методлар ёрдамида мутахассис кадрлар тайёрлаш ва педагог кадрлар малакасини ошириш имконияти Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2001 йил 4 октябрда эълон қилинган қарорида кўзда тутилган. Олаётганлар ҳам, таълим муассасалари ҳам виртуал стендлардан фойдаланишдан манфаат кўрадилар Уларнинг жорий қилиниши натижасида, анъанавий таълимга қиёслаганда, мутахассисларни тайёрлаш бўйича таълим жараёнининг янада юқори сифати таъминланади. Бунга автоматлаштирилган ўқитувчи ва тест ўтказувчи, тизимлар, тест топшириқлари ва ўз-ўзини текшириш учун саволларни ўз ичига олган ихтисослашган ўқув-методик қўлланмалардан фойдаланиш, ўқув жараёнининг методик негизини тезкор

янгилаш ҳисобига эришилади. Биз ўқитишнинг ташкилий шакллари, замонавий-ахборот технологиялари ҳамда турли таълим масканларининг ўқув имконига эга бўламиз. Бу эса маълум даражада турли таълим муассасалари мутахассислари дипломларининг қадрига тенг бўлишини таъминлайди.

Демак, таълим жараёнида виртуал стендлардан самарали фойдаланиш таълим сифатини оширибгина қолмай, балки улкан молия захираларини тежашга имкон беради ҳамда хавфсиз, экологик тоза муҳитни яратади. Виртуал стендларнинг жорий этилиши таълим, ишлаб чиқариш, бошқа давлат муассасаларининг умумий ёндашувини талаб қилади. Виртуал ўқитиш стендларини, айниқса, қимматбаҳо жиҳозни харид қилишдан олдин диққат билан ўрганиб чиқиш зарур. Бу ходимларни маҳаллий шароитда ўқитишга, таълим олувчиларни хориж мамлакатларига гуруҳ-гуруҳ бўлиб жўнашининг олдини олишга имкон яратади.

Шундай қилиб, таълим жараёнига замонавий ахборот

технологияларининг жорий этилиши қуйидагиларга олиб келади: Таълим жараёнини, ўқувчи-талабанинг аниқ тайёргарлик даражасини, қобилиятларини, янги материални ўзлаштириш суръатини, қизиқиш ва майлларини ҳисобга олиб кўпроқ индивидуал равишда ёрдам бериш; ўқувчи-талабанинг билиш фаолиятини кучайтириш, унинг ўз-ўзини такомиллаштириш, таълим ва касбга қизиқиши ҳамда интилишини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш; таълим жараёнида фанлараро алоқаларни кучайтириш, борлиқ ҳодисаларини мажмуали ўрганиш; таълим жараёнининг мослашувчанлиги, омилкорлиги, ташкил топиш шакллари ва методларини такомиллаштириш ҳисобига уни доимий ва динамик янгилаш; барча таълим муассасаларида ўқитишнинг муаммоли ва компьютер воситаларидан ҳамда виртуал стендлардан фойдаланиш; таълим жараёнининг технологик негизини ҳозирги замон техник воситаларини жорий этиш йўли билан такомиллаштириш.

References:

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М. : Изд-во Института профессионального образования Министерства образования России, 1995.
2. Йўлдошев Ж. Ғ., Усмонов С. А. Педагогик технология асослари. /Тошкент: Ўқитувчи, 2004.
3. Йўлдошев Ж., Ҳасанов С. Педагогик технологиялар. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2009.
4. Питюков В. Ю. Основные педагогической технологии. –М.: Гном-Пресс, 1999.
5. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Молия, 2003.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. – М. : Народное образование, 1998.